

RAQAMLI JAMIYAT FENOMENINING IJTIMOY-FALSAFIY XUSUSIYATLARI**Yunusov Bekmurod Abdimanovich****Andijon davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.21942541>**

Annotatsiya: Maqolada raqamli jamiyat fenomeni ijtimoiy-falsafiy tahlil predmeti sifatida ko'rib chiqiladi. Zamonaviy jamiyatning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'sirida transformatsiyalanish jarayonlari, raqamlashuvning inson borlig'i, ijtimoiy munosabatlar va madaniy qadriyatlar tizimiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: axborot jamiyati, ijtimoiy-falsafiy tahlil, raqamlashuv, virtual makon, shaxs identifikatsiyasi, texnologik determinizm, ijtimoiy transformatsiya, kommunikatsiya, postindustrial jamiyat.

Kirish. Zamonaviy jamiyat rivojlanishining muhim xususiyatlaridan biri axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining barcha ijtimoiy soha va institutlarga chuqur singib borishi, natijada yangi sifat - raqamli jamiyat fenomenining shakllanishidir. Raqamli jamiyat tushunchasi nafaqat texnologik, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega bo'lib, u insonning borliq bilan, jamiyat bilan va o'zligi bilan munosabatlarini tubdan qayta qurmoqda. Axborot va bilim asosiy strategik resursga aylangan mazkur jamiyatda ijtimoiy taraqqiyotning sur'atlari, kommunikatsiya vositalari hamda boshqaruv mexanizmlari yangi mazmun kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalar inson faoliyatining deyarli barcha yo'nalishlariga kirib borishi natijasida iqtisodiyot, siyosat, ta'lim, sog'liqni saqlash va huquqni muhofaza qilish tizimlarida keng ko'lamli transformatsion jarayonlar yuz bermoqda.

Raqamli jamiyatning shakllanishi bilan ijtimoiy munosabatlarning an'anaviy shakllari ham o'zgarib bormoqda. Avvallari makon va vaqt bilan cheklangan kommunikativ jarayonlar bugungi kunda virtual muhit orqali global miqyosda amalga oshirilmoqda. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari, sun'iy intellekt tizimlari va elektron xizmatlar insonlarning kundalik hayotida muhim o'rin egallab, yangi turdagi ijtimoiy aloqalarni shakllantirmoqda.[1] Natijada jamiyatning axborotga bo'lgan ehtiyoji ortib, bilim ishlab chiqarish, saqlash va uzatish mexanizmlari takomillashmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar inson tafakkuri, qadriyatlari va ijtimoiy ongiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan qaralganda, raqamli jamiyat inson va texnologiya o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning yangi bosqichini ifodalaydi. Bu jarayonda inson nafaqat texnologiyalardan foydalanuvchi subyekt, balki raqamli muhitning faol ishtirokchisiga aylanadi. Virtual makonning kengayishi natijasida shaxsning identifikatsiyasi, ijtimoiylashuvi va o'zini namoyon etish shakllari ham yangicha mazmun kasb etmoqda. Ayrim tadqiqotchilar ushbu holatni "tarmoqlar jamiyati" konsepsiyasi orqali izohlab, global axborot oqimlari jamiyat rivojlanishining asosiy omiliga aylanayotganini ta'kidlaydilar.

Falsafiy nuqtai nazardan raqamli jamiyat - bu axborot asosiy resurs, strategik kapital va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omiliga aylangan jamiyat turidir. Bunday jamiyatda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning katta qismi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida amalga oshiriladi.[2] Natijada an'anaviy ijtimoiy institutlar, jumladan oila, ta'lim, mehnat va madaniyat tizimlari yangi sharoitlarga moslashib, transformatsiyaga uchraydi. Raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi insonning jamiyat bilan o'zaro munosabatlari mazmunini ham o'zgartirib, virtual makonni ijtimoiy hayotning muhim tarkibiy qismiga aylantirmoqda.

Mazkur jarayonda insonning mavjudlik tarzi ham yangi mazmun kasb etadi. Agar an'anaviy jamiyatda shaxsning ijtimoiy faolligi asosan real makon bilan cheklangan bo'lsa, raqamli jamiyatda u bir vaqtning o'zida ham real, ham virtual muhitda faoliyat yuritadi. Ijtimoiy tarmoqlar, elektron platformalar va turli raqamli xizmatlar orqali inson o'zining virtual qiyofasini yaratadi hamda namoyon etadi. Shu tariqa “raqamli identifikatsiya” tushunchasi shakllanadi. Ushbu hodisa shaxsning o'zini anglash jarayoni, ijtimoiy mavqei va axborot xavfsizligi bilan bog'liq yangi falsafiy muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli raqamli jamiyatni o'rganishda texnologik omillar bilan bir qatorda insonning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanish masalalariga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Raqamli jamiyat fenomenining ijtimoiy-falsafiy xususiyatlarini tahlil qilishda bir necha muhim nazariy yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Ushbu yo'nalishlar raqamlashtirish jarayonining jamiyat taraqqiyotiga, shaxs rivojlanishiga va ijtimoiy munosabatlarga ko'rsatayotgan ta'sirini chuqurroq anglash imkonini beradi.[3] Zamonaviy falsafiy va sotsiologik tadqiqotlarda raqamli transformatsiya nafaqat texnologik yangilanish, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilishi va qadriyatlar tizimini o'zgartiruvchi murakkab hodisa sifatida talqin qilinadi.

Birinchidan, raqamli jamiyatni o'rganishda texnologik determinizm va ijtimoiy konstruktivizm nazariyalari alohida ahamiyatga ega. Texnologik determinizm tarafdorlari texnologiyalarni ijtimoiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beradi. Ijtimoiy konstruktivizm vakillari esa texnologiyalarni jamiyatdan mustaqil hodisa sifatida emas, balki insonlar faoliyati va ijtimoiy ehtiyojlari natijasida shakllanuvchi tizim sifatida talqin qiladilar.[4] Shu sababli raqamlashtirish jarayonini tahlil qilishda texnologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'sirini hisobga olish muhimdir.

Ikkinchidan, raqamli makonda shaxsning o'zligini anglashi va o'z-o'zini namoyon etishi masalasi dolzarb ijtimoiy-falsafiy muammolardan biri hisoblanadi. Virtual platformalar insonlarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish, turli ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilish va yangi identifikatsiya shakllarini yaratish imkonini bermoqda. Biroq virtual va real shaxsiyat o'rtasidagi tafovut ayrim hollarda identifikatsion inqirozlar, ijtimoiy begonalashuv hamda psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois raqamli makonda shaxsning o'zini anglash jarayoni falsafiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Uchinchidan, raqamli jamiyatda ijtimoiy adolat, tengsizlik va “raqamli tafovut” muammolari alohida e'tibor talab qiladi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari barcha qatlamlar uchun bir xil emas.[5] Internetga ulanish, zamonaviy qurilmalardan foydalanish va raqamli ko'nikmalarga ega bo'lish darajasidagi farqlar ayrim guruhlarining ijtimoiy rivojlanish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Natijada raqamli tafovut iqtisodiy va ijtimoiy tengsizlikning yangi ko'rinishlarini yuzaga keltiradi. Shu sababli raqamli jamiyatda inklyuziv rivojlanishni ta'minlash, axborot resurslaridan teng foydalanish imkoniyatlarini yaratish hamda raqamli savodxonlikni oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Demak, raqamli jamiyat fenomenining ijtimoiy-falsafiy tahlili texnologik taraqqiyotning nafaqat imkoniyatlarini, balki uning shaxs va jamiyat hayotiga ko'rsatadigan murakkab

ta'sirlarini ham ochib beradi. Bu esa raqamlashtirish jarayonlarini inson manfaatlari, ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyot tamoyillari asosida boshqarish zaruratini ko'rsatadi.

Raqamli jamiyat zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotining muhim bosqichi sifatida inson hayoti va faoliyatining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ijtimoiy munosabatlar, iqtisodiy jarayonlar, ta'lim tizimi, davlat boshqaruvi hamda huquqiy institutlar yangi mazmun va shakl kasb etmoqda. Mazkur jarayon jamiyatning rivojlanish sur'atlarini tezlashtirish, axborot almashinuvini takomillashtirish va insonlar uchun keng imkoniyatlar yaratish bilan bir qatorda, yangi ijtimoiy, axloqiy va huquqiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Ayniqsa, raqamli muhitning kengayishi natijasida an'anaviy qadriyatlar tizimi ma'lum darajada transformatsiyaga uchramoqda. Vaqt va makon chegaralarining nisbiylashuvi, kommunikatsiya vositalarining globallashuvi hamda virtual munosabatlarning kuchayishi insonning dunyoqarashi, ijtimoiy xulq-atvori va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada shaxsning o'zligini anglashi, ijtimoiylashuvi va jamiyatdagi o'rnini belgilash jarayonlari yangi mazmun kasb etmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarga qaramlik, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va virtual makondagi axloqiy me'yorlar bilan bog'liq masalalar tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, raqamli jamiyatni faqat texnologik taraqqiyot mahsuli sifatida emas, balki murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida baholash zarur. Uning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish, inson va texnologiya o'rtasidagi munosabatlarni ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda yuzaga kelayotgan muammolarga samarali yechimlar ishlab chiqish zamonaviy fan oldidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Faqatgina texnologik rivojlanish bilan bir qatorda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash, huquqiy madaniyatni yuksaltirish va raqamli savodxonlikni rivojlantirish orqali raqamli jamiyatning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda uning salbiy oqibatlarini minimallashtirish mumkin bo'ladi. Shu bois raqamli transformatsiya jarayonlarini inson manfaatlari, ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanish tamoyillari asosida boshqarish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
2. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. – New York: Basic Books, 1973. – 507 p.
3. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 2010. – 784 с.
4. Назаров И.С. Raqamli jamiyat: falsafiy-metodologik tahlil. – Toshkent: Fan, 2021. – 214 б.
5. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. – Cambridge: MIT Press, 1991. – 301 p.
6. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books, 2011. – 384 p.